

A Nyugat és a magyar forradalmak

Három megközelítési mód kínálkozik a *Nyugat* forradalmak-alatti tevékenységét vizsgálva: az előzmények felől nézhetjük, hogyan radikalizálódott már az első világháború idején és fordult mindinkább a nemzet és a társadalom gondjai, problémái felé. Visszatekinthetünk az 1919 végén újra induló *Nyugat*-számok felől, azt vizsgálva, hogy az ellenforradalom felülkerekedésének első esztendeiben ki hogyan vállalta vagy éppenséggel hogyan tagadta meg a Tanácsköztársaság alatti magatartását. A mea-culpázó hangok hatása befolyásolhatja így szemléletünket, hogy hitelt adjunk olyan kijelentéseknek, amikor átmenetileg egyes írók olyasmit is megkérdőjeleztek, amit korábban, a forradalmak idején őszinte és nyitott szívvel vallottak és vállaltak. Végül vizsgálhatjuk azt a két forradalom közötti határvonalat, ami az 1918-as polgári demokratikus forradalom és az 1919-es szocialista forradalom *Nyugat*-számai között húzódik, illetőleg arra a kérdésre keresnénk így választ, létezett-e ilyen határvonal, és ha igen, milyen mértékig és mi volt az a tartalmi különbség, ami a két forradalom *Nyugat*-számaikat elválasztotta.

Az első megközelítési mód talán a leginkább kidolgozott irodalomtörténet-írásunkban; ma már elismert tény, hogy a *Nyugat* által indított irodalmi forradalom a társadalmi forradalom ébresztgetője, előkészítője is volt, még akkor is, ha a tízes évek elején ezt Pogány József vagy Bresztovszky Ernő még nem ismerték fel, amint erre Komlós Aladár is utalt a *Nyugatról* szólva. Pogány és Bresztovszky ugyanis az Ady Endre és a *Nyugat* gárdájának jelentékeny része között az irodalom társadalmi szerepét illetőleg kétségkívül meglevő különbségeket hangsúlyozták, ám végül is az ismeretes „modernizmus-vitában” az új irodalom egésze melletti kiállás érvényesült a szociáldemokraták hivatalos álláspontjaként, amit Garami Ernő fogalmazott meg a Szociáldemokrata Párt 1908-as kongresszusán:

„Aki megfigyeli a magyar szépirodalmat, az észre fogja venni azt, hogy ez vajúdik: új, fiatal emberek új témákat keresnek és az új témákhoz új formákat. Viaskodnak azokkal az új témákkal, formákkal, de meg akarják teremteni őket. Újat akarnak hozni szemben azzal a régi formával, amelyet én is elavultnak, rossznak, sőt még szocialista szempontból is elvetendőnek és károsnak tartok. En azt mondom, hogy ezt a fiatal, új vajúdot, nem mindenben kifogástalant teremtő, de kifogástalant és újat teremteni akaró irodalmi mozgalmat a Népszavának, ha van rá módja, lehetősége, támogatnia kell, ennek hajlékot kell nyitnia.”¹

¹ A Magyarországi Szociáldemokrata Párt Budapest 1908. április hó 19–23. napján megtartott IV. pártgyűlésének jegyzőkönyve. Bp. 1908.

Joggal írhatta Ignótus 1918. novemberében a *Nyugat* beköszöntő cikkében, hogy ha a folyóirat első száma a polgári demokratikus forradalomban nem is tükrözi eléggé a változást, ezt a forradalmat ők készítették elő:

„Ha valaki, úgy az irodalom, és épp az a független és szabad magyar irodalom, melyet tíz éven át a Nyugat jelképezett, megengedheti magának, hogy a művészet titokzatos törvénye szerint akkor találja meg szavát legkevésbé, mikor szíve legforróbban van érdekelve. Mert a harc, mely az október 30-iki dicsőséges forradalomban a teremtés diadaláig jutott el, a magyar művészetben s kivált a magyar irodalomban már jóval előbb végbement volt és győzött. A Nyugat emberei közül nem egy személy szerint is munkása és győztese volt a most diadalra jutott politikai forradalomnak.”²

Babits Mihály ugyanakkor már arra is rávilágít, szintén a *Nyugatban* írt cikkében, hogy „a mai forradalomban új forradalmak csírái rejlenek. De ha egyszer a fa nagyra nőtt már; minden új forradalom csak annyi lesz, mint új szétválása két ágnek, hogy mentül lombosabb koronája legyen.” Nemcsak egy új forradalom eljövételének profécijája ez, de annak a felismerése is, hogy mindez *szükségszerűen* bekövetkezhet, és Babits legfeljebb az új forradalom érkezéig eltelt időt gondolja távolabbinak. A történelem világformáló erejének fogja fel Babits e cikkében a polgári demokratikus forradalmat, amely szinte az emberek akaratától függetlenül teljesíti az élet, a fejlődés parancsát — ezért is fogadja megértéssel: „a történelem gépezete működött itt tovább, mely akkora lendületet kapott a világháborúban, hogy most a saját lendülete hajtja, s ha emberi kéz próbálja forgatni, elragadja ezt a kezét a saját irányába vagy letépi.”³

A másik megközelítési mód, ami a legélesebb fordulatot mutató 1919. novemberi *Nyugat*-számtól indítva visszafelé is megkérdőjelezné a folyóirat íróinak forradalmak alatti magatartása őszinteségét, véleményünk szerint nem járható út és nem is lenne igazságos. Mert a Tanácsköztársaság bukásával (pontosabban szólva: megdöntésével) a haladó írók egy sor olyan elképzelése és illúziója is rombadőlt, amelyek pedig hozzájárultak 1919-es magatartásuk kialakulásához. Ne feledjük, hogy egy négyéves háború átélt borzalma, amikor a magyar nép színe-virága pusztult el értelmetlenül, miközben idehaza a szemük előtt tobzódott az újgazdagok (és persze a régi tőkésék) háborúból hasznot húzó, a vért pénzre váltó világa, volt az az alapélmény, amely forradalmasította gondolkodásukat. Lehetetlen volt ugyanis a feltörekvő polgárságot, a tőkés rendet, a korábbi, a feudalizmus-ellenes szemüvegen át szemlélniük; a kapitalizmus bűnei is lelepleződtek, legalábbis mint a háborúkat okozó olyan rendszer, amely bele-tapos az egyén szabadságába, és értelmetlenül idegen érdekekért teszi kockára a nemzet jövőjét. Belejátszott gondolatviláguk radikalizálódásába a nemzet-féltés is, méghozzá 1918 végétől mind erőteljesebben, hogy a második forradalmat, a Tanácsköztársaságot a *Nyugat* íróinak nagyrésze vállalni tudta, valamint az is, hogy ez a forradalom szintén vérontás nélkül érkezett, mint az előző. Hozzájárult a Tanácsköztársaság alatti feladatvállalásukhoz az a körülmény is, hogy az irodalmi élet irányításába jelentékeny beleszólásuk volt a proletárdiktatúra idején. Osvát Ernő volt például az Írói Direktórium elnöke — és ez nem névleges tisztséget jelentett számára. Mellette Móricz Zsigmond, Babits Mihály, Barta Lajos, Biró Lajos, Szini Gyula és a Nyugat több más írója is résztvett e szervezet munkájában.

² IGNOTUS: *Új Magyarország*. = Nyugat 1918. november 1–16.

³ BABITS Mihály: *Az első pillanatban*. = Nyugat 1918. november 1–16.

Az európai forradalmak kitörésének, legalábbis a háborúban vesztes országok területén, volt valamilyen valószínűsége 1919 tavaszán, és ez a lehetőség maradt jóformán egyetlen reménynek akkor az országot körülvevő ellenséges blokádnak és katonai támadások kivédésére. Illúzióknak bizonyult utólag ez is, miként a két munkáspárt egyesülésének tartóssága is, amire a proletárforradalom vér nélküli győzelme, viszonylag békés átmeneti jellege épült. És a Tanácsköztársaság 1919 júniusában — júliusában kénytelen volt a forradalmi terror eszközeihez is nyúlni az ellenforradalmi kísérletek leverésére, ugyanakkor beszükkültek a lap- és könyvkiadás lehetőségei is a gazdasági blokádnak következtében beállt papírhány miatt; nagy gond volt az élelmezéssel, az ország ellátásával is, és mindez természetesen fékezte az első hetek lendületét. Ám éppen ezért nem fogadhatjuk el az 1919 őszén és után bekövetkezett visszamenőleges elvfeledásokat 1919 tavaszára igazán érvényesnek, — noha igaz az is, hogy nemcsak a félelem, a fehér terror rémségei keltette légkörrel magyarázhatók ezek a negatív megnyilatkozások, hanem benne élnek, belejátszanak az 1919 nyarán bekövetkezett csalódások is, az illúziók széthullása is. Ezért valljuk és hisszük, hogy a magyar írók 1918-as és 1919-es megnyilatkozásai őszinték voltak a forradalom idején, azokat nem kérdőjelezhetjük meg a későbbi negatív állásfoglalások talajáról. Már csak azért sem, mert az említett csalódások nem 1919 őszén következtek csak be, hanem már 1919 júniusában megindult a kiábrándulás egyeseknél — például Babitsnál, aki ekkor adta közre Szálló nap után című, kiábrándulását már jelző költeményét⁴ —, másoknál is, így Móricz Zsigmondnál is⁵ az elbizonytalanodás; ekkorra ugyanis már kitűnt, hogy a forradalmi terror alkalmazása elkerülhetetlen, és másrészt a felvidéki visszavonulás után az önvédelem lehetősége is kedvezőtlenre fordult. De mindez a későbbi viszonylagos eltávolodás nem teheti — és nem is teszi — meg nem történtté a Tanácsköztársaság első hónapjainak pozitív magatartásformáit a Nyugat íróinál.

Maradt tehát számunkra a harmadik megközelítési lehetőség: annak a vizsgálata, hogy van-e, és ha van, mennyire éles a határvonal a Tanácsköztársaság előtti és alatti *Nyugat* között. Már az jelez valami különbséget, hogy amíg 1918 novemberében Babits köszöntötte a polgári demokratikus forradalom győzelmét, még hozzá lelkesedéssel, ám ugyanakkor — mint említettük — rámutatott egy újabb forradalom lehetőségére is, a Tanácsköztársaságot Szabó Dezső üdvözölte a *Nyugat* 1919. áprilisi számában, aki sajátos frazeológiájával egyidejűleg bizonyos fenntartásait is hangoztatta; a proletárhatalmat elfogadja, sőt ünnepli, de félti tőle az írói szabadságot. És egy olyan szintézis megvalósítását tűzi ki az új irodalom céljául, „amelyben minden benne van: a múlt minden munkája, a jövő minden álma, a szavatlan anyagok, a természet boldog tágassága a tágabb űr rohanó világai s a teremtetett Isten”. Ez a mindent magába ölelő szintézis, amit ő „a teljes ember” kibontakozásának tekint, s amelynek a kommunizmus „csak állomása”, nem más, mint „Szent Ágoston és Marx”, a keresztény ideológia és a marxizmus valamiféle összeegyeztetése.⁶ Szabó Dezső persze nem jelenti a *Nyugat* egészét, sőt fővonalát sem; ismeretes, hogy az ő útja a Tanácsköztársaság idején az ellenforradalom irányába halad, és

⁴ BABITS Mihály: *Szálló nap után*. = Vasárnapi Újság 1919. június 8. Vö. SÓTÉR István: *Babits Mihály*. = Kortárs 1959. 1. sz.

⁵ Vö. MÓRICZ Virág: *Apám regénye*. Bp. 1953. 192–193.

⁶ SZABÓ Dezső: *Az egész emberért*. = Nyugat 1919. április 1. Vö. NAGY Péter: *Szabó Dezső*. Bp. 1964. 199–207.

júniusban már olyan nézeteket hangoztat, olyan elméletet fogalmaz meg, amely már előrevetíti a későbbi, a forradalmak bukása utáni keresztényszocialisták szociális demagógiáját.⁷ A *Nyugat* forradalmi hangütése Tóth Árpád Az új isten című költeményében szólalt meg igazán, amelyben a megváltozás vágyát is kifejezte a költő: Emelj minket roppant tenyereidre / És a magad képére gyúrj át minket!

Egy másik különbség, amit többen is hangoztattak már, hogy a Tanácsköztársaság idején nem Osvát Ernő, hanem Babits Mihály szerkesztette a *Nyugatot*. Ez az elhatárolás azonban nem egészen pontos. Osvát neve ugyanis nem a Tanácsköztársaság alatt, hanem már korábban, 1919 januárjától lekerült a lap éléről, és már ekkor Babits vette át szerkesztői szerepkörét. Hogy mi volt az oka Osvát kiválásának, az nem eléggé világos, Schöpflin Aladár búcsúzója az 1919-es évfolyam élén sem ad erre vonatkozóan kellő fogódzót.⁸ Talán az lehetett kiválásának oka, hogy a Vörösmarty Akadémia alakulásakor, 1918 december elején kifejejtették őt a tagok névsorából, lehetett más indítéka is, de talán ez a körülmény is hozzájárult, hogy a Tanácsköztársaság idején Osvát vállalni tudta az Írói Direktórium elnöki tisztét, ami meglehetősen sok munkával járt. És még egy érdekes adat, ami ezzel összefüggésbe hozható: a Sajtódirektórium 1919. június 11-i jegyzőkönyvéből tudjuk — amelynek különben Osvát szintén tagja volt —, hogy felmerült „egy kéthetenként megjelenő 10 ív terjedelmű, főleg szépirodalmi tartalmú” folyóirat megindítása, amelyet Osvát Ernő szerkesztett volna.⁹

A tervezett új irodalmi folyóirat természetesen nem a *Nyugat* helyett, hanem mellett került volna kiadásra, hiszen a Sajtódirektórium 1919. május 3-i jegyzőkönyve szerint a *Nyugatot* a Közoktatásügyi Népbizottság át kívánta venni és továbbra is fenn akarta tartani, éppen az Írói Direktórium javaslatára, amelynek elnöke Osvát Ernő volt. A közvetítéssel Babits és a Közoktatásügyi Népbizottság között Fülep Lajost kérték fel,¹⁰ aki nyilván sikerrel közvetített, hiszen a jegyzőkönyv szerint „a *Nyugat* nyomdai előállításának költségeit attól az időponttól fizeti a Szellemi Termékek Országos Tanácsa, amikortól kezdve a Közoktatásügyi Népbizottság eljait szolgálja”. Márpedig a Sajtódirektórium június 21-i jegyzőkönyve arról tanúskodik, hogy a Közoktatásügyi Népbizottság kifizette a *Nyugat* nyomdai számlaköveteléseit.¹¹

Ha összehasonlítjuk az 1918 decemberében alakult, rövid ideig fennálló Vörösmarty Akadémia, valamint az Írói Direktórium és Választmány névsorát, kitűnik, hogy a *Nyugat* csaknem ugyanazon írói mindkettőben résztvettek, ez pedig a feladatvállalás folyamatosságát mutatja a Tanácsköztársaság idején is. Persze, Móricz Zsigmond vagy Krúdy Gyula, vagy például Kosztolányi Dezső Tanácsköztársaságot szolgáló írásai nem magában a *Nyugatban* jelentek meg, hanem a napilapokban, hiszen főként a szélesebb olvasótáborot meggyőzni kívánó, publicisztikai hevületű írásokról van ez esetben szó. Amikor a folyóiratról szólunk, természetesen a *Nyugat* írógárdájának munkásságát vizsgáljuk, és nem kizárólag a folyóiratban megjelent írásokat. Hozzájárult a *Nyugat* íróinak e feladatvállalásához, hogy a Tanácsköztársaság irodalompolitikája az új társadalom szolgálatát és az irodalom szabadságát egy-

⁷ Szabó Dezső: *Levelek Kolozsvárra*. = Vörös Lobogó 1919. június 18.

⁸ Schöpflin Aladár: *Osvát Ernő*. = *Nyugat*, 1919. január 1.

⁹ Közli: „*Mindenki újakra készül...*” IV. kötet. Bp. 1967. 797–798.

¹⁰ Uo. 796–797.

¹¹ Uo. 798–799.

szerre hirdette, gondoljunk például az elnöklő Biró Lajos felszólalására az Írók Szakszervezete megalakulásakor, aki többek között kifejtette, hogy „az irodalmi produkcióra vonatkozó korlátozottság, minden megszorítottság, megszűkitettség csak a pillanat kényszerűsége. A végső cél az írók és az irodalom teljes és tökéletes szabadsága. A szakszervezet feladata lesz, hogy az átmeneti időt tűrhetővé és minél rövidebbé tegye.”¹²

Ugyanezen az ülésen Osvát Ernő (aki ekkor már az Írói Direktórium elnöke volt) a következőkben körvonalazta a szakszervezet feladatát az összegyűlt háromszáz író előtt:

„Jövőbeli munkánknak az írói szabadság, a kritika függetlensége és az írói egzisztencia biztosítottasága kell, hogy alapját képezze. Mert sem ezek a kérdések, sem az irodalom maga, amely a jobb lehetőségek megálmodása, a jövőbelátás és mint ilyen az emberi haladás folytonosságát szolgáló társadalmi tevékenységek fényszórója kell hogy legyen, a jövőendő társadalmában még nincs. Ezeknek a jegyében kell szakszervezetünket megalakítani.”¹³

Az irodalom szabadságáról Lukács György,¹⁴ sőt Kun Béla is hasonló szelvényben nyilatkozott ekkor, Krúdy Gyula későbbi visszaemlékezése szerint.¹⁵ Noha előfordultak a Nyugat egyes írói ellen éretlen támadások is a Tanácsköztársaság idején, így például Tóth Árpád¹⁶ és Kosztolányi Dezső ellen,¹⁷ ami nyilván mindkét író elkedvetleníthette, az is jellemző azonban, hogy a *Nyugat* legalább ilyen éles hangon utasította vissza az ilyen támadásokat.¹⁸

Természetesen a *Nyugat* Tanácsköztársaság-alatti számaiban is kitapintható az a belső összetettség, a nézeteknek, az irodalomról vallott felfogásnak és a stílusnak az a sokfélesége, ami a folyóirat egészére mindig is jellemző volt. Babits Mihály, Balázs Béla, Barta Lajos, Tóth Árpád vagy a fiatal Déry Tibor és Lányi Sarolta éppúgy teret kaptak benne, mint Fenyő Miksa, Füst Milán, Hatvany Lajos, Szabó Dezső vagy Schöpflin Aladár. Igaz, ez utóbbi csak korábban megkezdett regényét folytatta, és Babits vagy Kosztolányi nem adott közre új költeményeket a folyóiratban a Tanácsköztársaság idején. Móríc Zsigmond pedig csak a címoldalon kinyomtatott nevével jelezte odatartozását, nem azért, mintha forradalmi riportjait és cikkeit a *Nyugat* nem vállalta volna, sokkal inkább a másutt gyorsabb publikálási lehetőség miatt, miként azt a polgári demokratikus forradalom idején is tette.

Összefoglalásul talán megállapíthatjuk, ha van is bizonyos különbség — miként azt az előbbieken jeleztük — a polgári demokratikus forradalom és a Tanácsköztársaság *Nyugat*-számai között, olyan élesen elválasztó határvonalat vizsgálódásaink során nem találtunk, amely valamiféle burkolt elutasításra mutatna a Tanácsköztársaság idején, akár az írók részéről a szocialista forradalommal szemben, akár a politikai vezetés részéről a folyóirattal szemben. Ennek alapján végkövetkeztetésünk a következőképp összegezhető: a *Nyugat* 1918-ban és 1919-ben is vállalta a forradalmat, és mind a két forradalom vállalta a *Nyugatot*.

¹² Megalakult az Írók Szakszervezete. Biró Lajos lett az elnök. Fáklya 1919. május 13.

¹³ Uo. Közli: „Mindenki újakra készül . . .” 1967. 354–357.

¹⁴ LUKÁCS György: *Felvilágosításul.* = Vörös Újság 1919. április 18.

¹⁵ KRÚDY Gyula: *A bolsi.* = A tegnap ködlovagjai c. kötetében. Bp. 1924.

¹⁶ *Vigyázat!* = Vörös Újság 1919. április 11.

¹⁷ *Cikk a vezércikkről.* = Vörös Újság 1919. május 9.

¹⁸ FENYŐ Miksa: *Dosztojevszkij.* = Nyugat 1919. április 16.

FARKAS JÓZSEF

La revue „Nyugat” (Occident) et les révolutions hongroises

En examinant l'activité durant la révolution bourgeoise-démocratique de 1918 et la révolution socialiste de 1919 de la revue *Nyugat* („Occident”), l'une des revues les plus importantes et les plus considérables de la littérature hongroise du XXe siècle, trois moyens d'approche se prêtent. Nous pouvons examiner la revue du point de vue des antécédents, comme l'organe de réveil et de préparation de la révolution sociale. C'est ce moyen d'approche qui est le plus élaboré dans notre historiographie littéraire. Nous pouvons jeter un regard en arrière à partir des numéros de *Nyugat*, parus à la fin de 1919, en examinant qui et à quel point ont accepté ou renié la République des Conseils; mais les abandons de principe ultérieurs et les déceptions n'influencent pas la sincérité des manifestations de 1918 et 1919.

La troisième possibilité d'approche est la plus motivée: c'est l'examen du fait s'il y a une ligne frontière dans *Nyugat* avant et durant la République des Conseils. Par ses analyses, l'auteur démontre qu'il n'y a pas une ligne frontière aigüe entre les numéros de *Nyugat* de la révolution bourgeoise démocratique et ceux de la République des Conseils, qui supposerait une sorte de refus, durant la période de la République des Conseils, de la part des écrivains envers la révolution socialiste ou de la part de la direction politique envers la revue. La revue *Nyugat* a accepté la révolution en 1918 et en 1919 et toutes les deux révolutions ont accepté la revue *Nyugat*.